

9. Bundesarchiv R11132 Ludendorf ueber Gespraech mit Lagerquist 31.05.18.
10. Bundesarchiv R11134 Nationalrat der Krimtataren an Regierung 21.07.18.
11. Tagebuch und Aufzeichnungen Albert Hopmans (Sevastopol 1918) // Von Brest-Litowsk zur deutschen Novemberrevolution. – Goettingen, 1971.
12. Bundesarchiv R11133 Deutsche Botschaft Kiew an AA 10.07.18.
13. Bundesarchiv R11133 Mumm an AA 20.07.18.
14. Bundesarchiv R11134 Ludendorf an AA 12.09.18.
15. Bundesarchiv R11135 Botschaft Kiew an AA.

SUMMARY

The influence of Germany on the political activity of P. Skoropadskiy's government as for the Crimea.

Т.С. Геращенко

ПРИЧИНИ ВИСТУПУ ПРАВИХ ПАРТІЙ В РІВНОМУ 29 КВІТНЯ 1919 РОКУ

Процес розбудови держави вимагає виваженого всебічного аналізу пройденого шляху, врахування як позитивного, так і негативного досвіду, що дала історія. Без засвоєння її уроків, ми приречені залишатися на маргінесі суспільного розвитку. На жаль, деякі сучасні історики продовжують перебувати в полоні створеної століттями бездержавного існування історіографічної традиції, яка чорним та білим кольорами намагалася передати складні та багатобарвні сюжети минулого, ідеалізувала, наділяючи неіснуючими чеснотами одних, часто несправедливо засуджувала інших.

Яскравим прикладом однолінійного спрощеного зображення нашого минулого стала отаманщина. Це явище охопило Україну в період визвольних змагань 1917-1920 роках. Її порівнювали із суспільною хворобою, що проявлялась у внутрішньому регіональному патріотизмі, амбітності її лідерів, небажанні підпорядкувати особисті інтереси державним. Величезна енергія витрачалася на внутрішню боротьбу, не залишаючи сил на боротьбу із зовнішньою небезпекою. Про масштаби цього явища свідчили виступи Махна, Зеленого, Григор'єва, Волоха, Семесенка, Козир-Зірки, Божка тощо. Свідки та безпосередні учасники подій, які представляли соціалістичний напрям в Директорії УНР та її урядах В. Винниченко [1], Б. Мартос [2], І. Мазепа [3], М. Ковалевський [4], П. Христюк [5] та інші типовим проявом отаманії вважали також виступ В. Оскілка.

Намагаючись з'ясувати коріння, зміст і наслідки цього явища, вони часто давали надто упереджені необ'єктивні оцінки. Ідейні розбіжності та особиста неприязнь до своїх політичних опонентів ставала чи не основною підставою для негативних оцінок та фальсифікацій. Поруч з негативними траплялися й більш стримані оцінки виступу. Автори, котрі належали до самостійницьких кіл, чи симпатизували останнім (поручик Генерального Штабу Армії УНР П. Єрошевич [6], член "Братства самостійників" Р. Бжеський, відомий під псевдонімом Млиновецький [7], В. Тимошевський (псевдонім О. Макаренка) [8], О. Андрієвський [9] та ін.), намагалися пом'якшити чи навіть виправдати ініціаторів виступу. На їх думку, всю відповідальність за спробу правого перевороту несли українські ліві партії й особисто С. Петлюра.

Відсутність комплексного дослідження із згаданої проблематики, різниця в оцінках виступу, спричинена належністю їх авторів до різних ідейних напрямків, віддаляли дослідників від об'єктивного уявлення про те, що ж насправді відбулося в Рівному 29 квітня 1919 р.

Для одних переворот виглядав політичною "авантюрою" та "зрадою", інші вбачали в ньому єдиний крок до порятунку держави, яка котилася до катастрофи. Останнє переконливо показали далішні події.

Для вивчення означеної проблеми автор використав різноманітні за змістом та характером матеріали центральних державних архівів України та Державного архіву Львівської

області, які дозволяють під іншим кутом зору поглянути на проблему. Зокрема, Колекцію м/ф № 9: Матеріали архіву Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка у Львові з Національної бібліотеки у Варшаві та Колекцію документів про діяльність урядів армії УНР та ЗУНР (1914-1939) (Ф. 581 Центрального державного історичного архіву України у м. Львові) [10]; особистий фонд колишнього військового міністра УНР, начальника залоги в Кам'янці-Подільському в 1919 року О. Жуковського (Ф. 3543 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління у м. Києві) [11]; матеріали Львівського наукового товариства з вивчення оборони Львова та Південно-східного воєводств у 1918-1920 рр. (Ф. 257 Державного архіву Львівської області) [12] тощо. Вони містять багатий фактологічний матеріал, листування державних установ УНР та ЗУНР, оцінки та характеристики урядових осіб, аналіз військово-політичної ситуації в Україні періоду Директорії УНР. Більшість з цих документів дослідниками не використовувалася раніше. Спираючись на загальновідомі матеріали, вони оцінювали переворот в Рівному в руслі уенерівської історіографічної традиції. Автор цієї статті спробував розібратися у розмаїтті думок, з'ясувати справжні причини виступу, які виявилися набагато глибшими та складнішими, ніж здавалося на перший погляд.

Як відомо, з самого початку існування Директорії її сучасники звертали увагу на її невдалий особистий склад та глибокі ідейні розбіжності, спричинені приналежністю її лідерів до різних політичних партій. В ній був представлений переважно лівий спектр політичних сил: В. Винниченко та С. Петлюра належали до Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), до них наближався представник профспілок залізничників А. Макаренко; Ф. Швець репрезентував Українську партію соціалістів-революціонерів (УПСР) та Селянську Спілку. Лише О. Андрієвський увійшов до складу Директорії від Української партії самостійників-соціалістів (УПСС), яка, незважаючи на назву, за своєю програмою та практичною діяльністю наближалася до правого спектру політичних сил в Україні.

Після приїзду представників Директорії до Києва в грудні 1918 р., як зазначав командир Корпусу Січових Стрільців Є. Коновалець, “надії на якусь “гармонію” влади показались високо наївними” [13.-С.24]. Посилилися сутички всередині Директорії. Самостійники-соціалісти намагалися виступати в Директорії та її урядах як правоцентристська опозиційна сила. Разом з іншими правими партіями вони прагнули надати державному курсу більш виваженого, поміркованого характеру, стримувати від непродуманого радикалізму та популізму її ліво-соціалістичну більшість. В оцінках критичної ситуації в Україні, що склалася навесні 1919 року, та шляхів виходу з неї погляди самостійників поділяли представники партії хліборобів-демократів, соціалістів-федералістів та народних республіканців.

Особливе занепокоєння серед останніх викликали радикальні методи боротьби, які пропонували представники соціалістичних лівих партій та наростання серед них пробільшовицьких і прорадянських настроїв. З поваленням гетьманського режиму лідери лівої фракції Української соціал-демократичної робітничої партії незалежних та окремі члени Української партії соціалістів-революціонерів усе активніше заговорили про необхідність створення єдиного революційного фронту з більшовиками проти Антанти та встановлення радянської влади в Україні. Про це, зокрема, йшлося спочатку на партійній нараді УСДРП 12 та 14 грудня 1918 р., а потім на державній нараді 16 січня 1919 р. Так, представник ЦК лівої фракції УСДРП незалежних А. Пісоцький (псевдонім Річицький. – Т.Г.), висловлюючи типовий погляд на зміст та завдання української революції своїх однодумців, запропонував визнати необхідним організацію класової робітничо-селянської радянської влади на Україні; Директорію та майбутній Трудовий Конгрес розглядати, як часові, скороминущі етапи на шляху до цієї організації [5.-Т.IV.-С.48]. Інший її член М. Авдієнко наголошував на тому, що в Україні відбувається не тільки національно-політична, а й глибока соціально-економічна революція, двигуном якої є пролетаріат та трудове селянство. Тому Директорія має задекларувати диктатуру працюючих мас у формі рад робітничих та солдатських депутатів [5.-Т.IV.-С.6]. Ідея Рад була підтримана також окремими членами УПСР – Д. Ісаєвичем, Г. Толмачовим та П. Христюком [5.-Т.IV.-С.11]. Вони сподівалися, що союз з більшовиками буде встановлено за умови визнання Радянською Росією суверенітету УНР.

Однак більшість присутніх на нараді не поділяла їх радянськості настроїв. Українські соціал-демократи відстоювали ідею парламентаризму і закликали до скликання Установчих Зборів, члени УПСР стояли на так званому “трудовому принципі”.

Антирадянські настрої охопили також військове командування Армії УНР. Генерал-хорунжий Генерального Штабу М. Капустянський в доповіді С. Петлюрі від 30 грудня 1918 р. зазначав: “Спілка з більшовиками є загибель для України. Дати вони нам нічого не дадуть, окрім терору, анархії та грабунку... Лишається зав’язати згоду з Антантою. З нею за певних обставин можна досягти гарних наслідків” [14.-С.25].

Головний Отаман поділяв думку щодо необхідності порозуміння УНР з країнами “Троїстої угоди”, тому вкрай негативно реагував на будь-які прояви радянськості. На державній нараді уряду з представниками партій і війська, почувши пропозиції про замирення з більшовиками, він зірвався з місця і закричав: “Хто схоче починати цю авантюру, того я сам застрелю” [15.-С.47].

Найбільшими противниками радянськості виступали представники правих партій. На думку самостійників-соціалістів, членів Української партії соціалістів-федералістів та Української народно-республіканської партії, запровадження в Україні радянських органів влади та копіювання більшовицьких проектів розв’язання соціально-економічних питань було неприпустимим не лише з огляду на специфіку національно-демократичної революції, що потребувала спільних дій представників різних верств і станів українського суспільства. Селяни, які становили переважну більшість українського населення, не говорячи про заможні верстви, мали приватновласницьку психологію, тому негативно сприймали більшовицькі обіцянки “зрівнялівки” та “справедливості”.

Про антикомуністичні настрої селян свідчить наведений у споминах Антонова-Овсієнка епізод його зустрічі з мешканцями села Верблюжки на Херсонщині в березні 1919 р., куди він разом з отаманом М. Григорієвим та О. Шумським прибув на свято Першого Верблюжського полку. Останній, промовляючи українською мовою, спочатку мав успіх. Далі почав говорити про земельну політику радянської влади. І лише промовив слово “комуна”, як почався галас із задніх рядів, який охопив натовп і перетворився у рев... Злісні обличчя, піднесені кулаки тяглися до промовця... [3.-Т.І.-С.133].

Спроби більшовиків встановити в Україні “комуністичний рай” відштовхнули від них масу середнього та збіднілого селянства, посиливши анархію в українському селі. Селянське невдоволення вилилося в широку хвилю повстанських рухів.

Незважаючи на це, режим Директорії робив все більший крен вліво, віддаляючись від об’єктивної логіки подій, втрачаючи свою соціальну опору в масах. Пізніше, намагаючись виправдати надмірне захоплення соціалістичними гаслами, в історичній літературі уенерівського спрямування досить поширеною стала теза про їх зростаючий вплив в українському суспільстві. Член УСДРП І. Мазепа, котрий обіймав посаду міністра внутрішніх справ в уряді Б. Мартоса, а з серпня 1919 р. очолив його сам, у своїх споминах “Україна в огні й бурі революції” писав: “В цей час (весна 1919 року. – Т.Г.) революційний рух на Україні досягав свого найвищого розвитку. Українські маси йшли за найрадикальнішими гаслами. В цей момент тільки соціалістичні партії (мається на увазі українські партії. – Т.Г.) могли надіятися опанувати внутрішню ситуацію на Україні і дати масам такі гасла, які повели їх до боротьби з російськими більшовиками” [3.-Т.І.-С.106].

Це досить поширена в історіографії точка зору на оцінку настроїв українського селянства на початку 1919 р.

Надзвичайна популярність соціалістичних ідей в Україні, на думку багатьох істориків, примушувала Головного Отамана рахуватися з тогочасними реаліями у визначенні внутрішньо та зовнішньополітичного курсу УНР, проведенні кадрової політики тощо. Цей аргумент використовувався для виправдання домінуючого впливу представників лівих партій в урядах Директорії.

Зокрема, С. Литвин стверджував, що соціалістичні ідеї мали на той час велику популярність у народних масах України. Серед суспільного загалу ширилися радянськості

настрої. Настав час найбільшого полівиння мас. Соціалізм здобув позиції найвпливовішої ідеології в Україні [16.-С.245].

На нашу думку, подібне твердження є певним перебільшенням і потребує корекції. Якщо проаналізувати соціальну структуру населення України напередодні 1917 р. та дати соціально-психологічну характеристику українського селянства, напрошуються цілком інші висновки.

Наприкінці XIX - на початку XX століть збільшувалася кількість фермерських господарств в Україні, змінювалися соціально-економічні параметри українського суспільства. Модернізаційні процеси прискорили диференціацію селянства. Зростала питома вага дрібних та середніх землевласників. Їх кількість на початку 1917 р. становила 60,9% [17.-С.36; 18.-С.83].

Радянські історики, спираючись на прискорені темпи диференціації суспільства, пов'язані з його модернізацією, доводили, що внаслідок цього збільшувалася кількість безземельних селян, відбувалася пролетаризація села. Втрачаючи землю, селяни все більше захоплювалися соціалістичними ідеями, ставали соціальною опорою більшовиків в Україні.

Подібні твердження є свідченням досить спрощеного уявлення про соціально-економічні та соціально-психологічні зміни, які відбувалися в українському селі в перші десятиліття XX століття. За даними статистики, загальна кількість найманих робітників (саме їх мали на увазі зазначені історики, оцінюючи масштаби пролетаризації села. – Т.Г.) серед сільського населення складала 20,3%, причому доля безпосередньо зайнятих у сільському господарстві 7,8%, решта – 12,5% працювала на промислових підприємствах, кустарно-ремісничих промислах, транспорті тощо [17.-С.36; 18.-С.83]. В кількісному відношенні останні значно уступали власникам землі, а тому не могли відбивати загальних настроїв українських селян. Не менш важливим стримуючим фактором пролетаризації українського селянства залишалася його ментальність.

Прискорені проникненням капіталістичних відносин в село зміни, майже не торкнулися його соціально-психологічної самобутності. Цілком слушно зазначають сучасні вітчизняні історики, що ментальність українських хліборобів характеризувалася збереженням у загальних рисах традиційної землеробської культури, пріоритетністю праці на землі [19.-С.107; 20.-С.47-48].

В умовах революції посилювалася тенденція до збільшення числа дрібних та середніх власників на селі за рахунок самочинних захоптів поміщицьких маєтків. Відомий історик діаспори Д. Дорошенко в другому томі “Історії України 1917-1923 рр.”, присвяченого подіям 1918 р., наводить цікавий документ – реферат австрійського агента своєму уряду з кінця березня 1918 р. про ситуацію на Україні та про свій погляд на політику окупаційних властей. В ньому, зокрема, говорилося: “...селяни мають тепер все, усю одібрану від поміщиків землю і всі хлібні запаси. Вони складають собою величезну більшість народу. Відібрати від них здобуту землю є річчю неможливою. Так само, як неможливо силою примусити постачати нам хліб. Залишається один засіб: зацікавити селян з господарського погляду якомога інтенсивнішим обробленням землі і продажем продуктів. Це може статися лише тим способом, що їм буде законно забезпечено через визнання індивідуальної власності й фактичне – через воєнну оборону проти грабунків і т.д. – володіння землею, прибуток від урожаю і прибуток від проданого хліба”. “Всупереч соціалістичним теоріям, про який-небудь опір селян, певна річ не може бути й мови. Вони стали через революцію власниками і не мають більше до комуністичних ідей ніякого нахилу, а навпаки – гарячий інтерес до того, щоб принцип приватної власності був відновлений...” [21.-Т.2.-С.11-13, 30-31].

Описана Д. Дорошенком ситуація, що спостерігалася в українському селі навесні 1918 року, з приходом до влади Директорії залишалася. Цілком зрозуміло, що отримавши землю, український селянин не погоджувався ні на які її розподіли за “зрівняльним” та “справедливим” принципом”. Як правило, він не розбирався в абстрактній термінології різних партій, а соціалізацію сприймав, не ототожнюючи її з розподілом власної землі. На це звертав увагу відомий дослідник української діаспори І. Витанович. Вивчаючи аграрну політику національних урядів в Україні в 1917-1920 роки, він зазначав: “на з'їздах українське селянство, якщо погоджувалися на соціалізацію, то навряд чи “прикладали її до тієї землі, що вже мало, думаючи тільки про вивласнену панську, чи просто під соціалізацією розуміло безкоштовний

розподіл панської землі або, може, з обережності чи розсудливої розваги вважало, що не легко скоро й справедливо розділити даровану землю на власність, тому краще передавати її тільки в тимчасове передільне користування, зрештою безземельне й малоземельне селянство, спрагле землі, в революційному піднесенні не задумувалося, в якій правній формі вдасться йому роздобути її – чи на право власності, чи в спадщинне користування; не розбиралося в незрозумілій для нього різниці, чи абстрактна власність належатиме державі (націоналізація), чи буде в розпорядженні обраних земельних комітетів (соціалізація): у народній уяві “земля Божа” а труд дає право на неї, головне щоб дістали конкретний трудовий, чи принаймні мінімальний наділ у користування” [22.-С.21].

Лідер УПСР М. Ковалевський, який обіймав посаду міністра земельних справ в уряді Б. Мартоса, у своїх споминах згадував: коли селянам пояснювали що в дійсності означає соціалізація російських партій, то особливу силу мав аргумент, що російські соціалісти хочуть “виварити селян у капіталістичному казані”, себто позбавити їх незалежного становища господарів і перетворити у пролетарів [4.-С.245].

Слід зазначити, що існували певні труднощі для об’єктивного аналізу суспільно-політичних орієнтирів та соціальної поведінки українського селянства. Внаслідок окупації більшої частини Української території більшовиками, навесні 1919 р. під контролем Директорії залишалася невелика смуга Правобережної України, куди виїхали представники влади, різних урядових інституцій та політичних партій. Контакти з Великою Україною носили переважно епізодичний характер. Не маючи повної інформації про ситуацію на окупованій території, ліві соціалістичні партії часто не враховували ставлення селян на більшій частині її території до соціалістичних гасел. Апелюючи до інтересів селян на Великій Україні, вони надто перебільшували їх захоплення соціалізмом та, зокрема, ідеєю соціалізації.

Ми поділяємо точку зору деяких сучасних істориків, які вважають, що тогочасне українське село в цілому не мало якоїсь визначеної політичної орієнтації, їх настрої часто змінювалися в залежності від конкретної соціально-економічної та політичної ситуації [23.-С.224].

Не були одностайними члени Директорії й у визначенні зовнішнього курсу УНР. В той час як В. Винниченко схилився до порозуміння з Радянською Росією, О. Андрієвський та С. Петлюра орієнтувалися на європейські країни. Непослідовність політичного курсу Директорії, її хитання між російськими більшовиками та західноєвропейським демократизмом ускладнювали переговори з Антантою. Остання недвозначно заявляла, що їх успіх залежатиме від виконання українською владою цілої низки вимог, які було висунуто під час переговорів в Одесі в січні 1919 р. В урядових колах Антанти домінували антисоціалістичні праві настрої, тому однією з основних вимог було усунення від влади представників соціалістичних партій.

11 лютого громадсько-політичний діяч, економіст С. Остапенко за наказом Директорії сформував та очолив новий, більш поміркований уряд. У порівнянні з попереднім, домінуючими у ньому були представники Української партії соціалістів-федералістів, Української народно-республіканської партії, самостійники-соціалісти.

Прихід помірковано-консервативних сил до влади обіцяв внести суттєві зміни у внутрішньополітичний курс Директорії. Німецький радник в Україні Мейснер писав, що “у подальшому ході внутрішнього розвитку країни поступово посилюється відхід від надрадикального напрямку”. На підтвердження цієї тези він повідомив, що “голова та найбільш радикальний елемент Директорії В. Винниченко пішов у відставку” а також навів слова прем’єр-міністра С. Остапенка, який в одному з своїх інтерв’ю зазначив, що на “місце оголошеній у перші дні (влади) Директорії тотальній експропріації маєтків повинна прийти розумна аграрна реформа” [24.-С.421].

Після проведення кадрових змін у складі Директорії та Кабінеті Міністрів, республіканська влада отримала шанс досягнути порозуміння з країнами Антанти. Представник урядової делегації УНР в Одесі С. Остапенко, зазначав, що остання “готова була визнати Україну і пропонувала йому їхати до Парижа на конференцію” [10.-М/Ф.79909.-Ч.1.-180 зв.]. Але сталася подія, яка назавжди поховала надії на порозуміння з Антантою.

Ліві соціалістичні партії почали активно виступати проти політики нового уряду, як “буржуазного”, “реакційного”, що негативно позначилося на ході переговорів. Після невдалої спроби нав’язати свої рішення іншим партіям, вони спробували насильно захопити владу.

14 березня 1919 р. в Проскуріві представники трьох соціалістичних партій соціалістів-революціонерів, соціал-демократів-незалежних та соціал-демократів-центристів підписали таємну угоду про демісію Директорії та створення з членів названих партій Ради Республіки. Передбачався новий адміністративний поділ, запровадження на місцях Рад селянських та робітничих депутатів, ревкомів, проголошення диктатури трудящих мас, планомірний перехід до соціалістичного ладу з негайною експропріацією “нетрудової” земельної власності. Члени названих партій шляхом державного перевороту хотіли встановити радянські порядки в Україні.

Наприкінці березня вони переїхали до Кам’янця-Подільського, який зробився політичним центром опозиції та інсценували 21 березня 1919 р. Повітовий Конгрес Трудового народу (насправді це був повітовий селянський з’їзд, якому вони хотіли нав’язати свої резолюції).

Того ж дня до Кам’янця надійшла телеграма від С. Петлюри з вимогою негайно переїхати до Рівного. Опозиційні партії шукали привід не виконувати наказу. Як зазначав у своєму “Щоденнику” М. Шаповал, “22 березня 1919 року за півгодини після від’їзду з Кам’янця Директорії та міністрів, які залишили місто перед небезпекою захоплення його більшовиками, “владу” взяла група на чолі з В. Голубовичем, В. Чехівським, О. Жуковським, П. Христюком, М. Ткаченком та іншими. Вони оповістили Директорію скинутою... Кажуть, що цим керує нишком Грушевський. Мають ніби то розпочати переговори з більшовиками, котрі вже заняли Проскурів” [11.-Ф.3563с.-Оп.1.-Спр.119.-Арк.10]. У декларації, прийнятій в Кам’янці, було ухвалено рішення про створення “Комітету Охорони Республіки”, до складу якого входили В. Чехівський (голова), А. Степаненко, І. Лизанівський, І. Романченко та інші. Того ж дня від імені “Комітету” в пресі опубліковано резолюцію з вимогою припинити бойові дії на фронті. За тодішніх обставин це означало відкриття фронту для більшовицької окупації України.

Події розвивалися за безпосередньою участю члена Директорії А. Макаренка. Про роль останнього в акції лівих свідчать документи, що зберігаються в особистому фонді тодішнього коменданта міста Олександра Жуковського. Як стало відомо, 25 березня 1919 р. відбулася розмова А. Макаренка з членом “Комітету Охорони Республіки” О. Качуром. Він просив останнього “взятися до великої роботи” та допомогти організувати новий уряд.

Із змісту розмови було зрозумілим, що О. Качур відчував певну розгубленість. Процес формування нового кабінету йшов мляво. З числа запланованих кандидатів лише п’ятеро дали згоду обійняти міністерські посади. Зберігалася повна неясність стосовно переговорів в Одесі. Зважаючи на неприхильне ставлення Головного Отамана до проявів радянофільства, які неодноразово демонстрували ліві, ініціатори виступу мали сумніви, чи вдасться переконати С. Петлюру не чинити опору.

А. Макаренко намагався заспокоїти свого однодумця, повідомивши, що попередньо він мав розмову з М. Ковалевським та Б. Мартосом, які погодилися увійти до нового кабінету. За його словами, останні обіцяли проводити внутрішню та зовнішню політику згідно з тим, що “намічалось на нашій спільній нараді” [11.-Ф.3543.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.95]. Мова йшла про те, щоб, не перериваючи переговорів з Антантою, піти на замирення з більшовиками. Спроби замирення з Радянською Росією мали зберігатися потаємно, доки не буде отримано гарантій від країн “Троїстої угоди” про невтручання у внутрішні справи УНР. У разі успішної реалізації цієї частини плану, на думку лівих, Директорія змушена буде прийняти ці зміни як доконаний факт та не перешкоджати їм у проведенні соціальних реформ в Україні. А. Макаренко обіцяв погодити справу формування нового уряду з С. Петлюрою. Подібну розмову він мав з Аркадієм Степаненком [11.-Ф.3933.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.1-2].

Для Головного Отамана акція лівих була повною несподіваністю. Комендант міста О. Жуковський свідомо приховав інформацію про те, що відбувалося в Кам’янці-Подільському. Про це свідчить телеграма С. Петлюри від 28 березня. “Від вас як коменданта залоги, – говорилося в ній, – я не мав ні повідомлень про події в Кам’янці, ні раніші інформації про

настрій Кам'янецької залози... і пояснюю лише немічним настроєм де яких нетривких (підкреслено в тексті. – Т.Г.) елементів нашого громадянства ... ви як бувший військовий міністр і командир більшої частини війська в даний мент повинні були виявити в цей час подвійну обичних і державну упередженість і дивуюсь вашому поведженню і упованню вищої влади заходів, які привели до саботажу (підкреслено в тексті. – Т.Г.)..." [11.-Ф.3543.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.6]. Він назвав виступ "ножем у спину" та "зрадою", наказавши негайно його припинити, організовані совдепи розпустити, а винуватців відправити під суд [11.-Ф.3543.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.6]. Пізніше Головний Отаман пом'якшив своє рішення, в результаті чого жодний з винуватців не був покараний.

Більш рішучу позицію щодо кам'янецького виступу лівих партій зайняв О. Андрієвський. За його розпорядженням, щойно призначений ним комендант міста Хомодовський (в деяких джерелах Хома Довський. – Т.Г.), намагаючись ліквідувати заколот, усунув з посад, а потім заарештував членів "Комітету" та причетних до нього громадських діячів О. Жуковського, І. Лизанівського, В. Голубовича, І. Мазепу тощо, погрожуючи їм розстрілом [11.-Ф.3543.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.124]. Арешт провідних діячів "Комітету" спричинив припинення його діяльності. У відозві, що з'явилася 28 березня, між іншим, говорилося, що його подальше існування в цей момент не тільки не сприятиме досягненню зазначеної мети, а лише перешкоджатиме, оскільки встановиться двовладдя.

Кам'янецькі події викликали великий резонанс в українському суспільстві. Представники причетних до нього лівих українських партій свідомо замовчували цей епізод, або називали його "невинною охороною спокою і запобіженням паніки" [25.-Т.6.-С.170]. В громадській думці за ним утвердилася назва "кам'янецької бучі" [26.-С.432], яка згідно з Конституцією 28 січня 1919 р., свідчила про нелегітимні дії її ініціаторів та оцінювалась як спроба державного перевороту лівих сил.

Комісії Трудового Конгресу винесли рішучий осуд лівим партіям, назвавши ініціаторів цієї справи авантюристами, достойними ганьби [11.-Ф.1429.-Оп.1.-Спр.23.-Арк.1]. В постанові її закордонної комісії від 24 березня 1919 р., адресованій Директорії УНР і Кабінету Міністрів, між іншим, говорилося: "Так званий Комітет Охорони Республіки, який організувався в Кам'янці-Подільському, є незаконним, узурпаторським гуртком" [11.-Ф.3543.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.185].

М. Стахів назвав цей вчинок – "покликом до бунту". Текст відозви, на його думку, свідчив, про те, що її автори стали на ґрунт "Української Соціалістичної Радянської Республіки" і в ній тільки борються за перемену влади Раковського на якусь іншу, яку утворить "Другий з'їзд Рад" [25.-Т.6.-С.170].

Подібної точки зору дотримувалися пізніші дослідники проблеми. Р. Васковський вказував на те, що "розпорядження різним установам і призначення до міністерств своїх комісарів робилися навряд чи тільки з метою зберегти від остаточного розвалу міністерські апарати", отже ми маємо справу зі спробою державного заколоту [27.-С.429]. С. Литвин також наголошував, що "за характером висунутих вимог його діяльність можна вважати спробою саме державного перевороту" [16.-С.246].

Безумовно, в умовах воєнного часу керівник уряду зобов'язаний був діяти рішуче і жорстоко. Але Головний Отаман відмовився від покарання винних і за кілька днів, змінивши гнів на милість, піддався їх впливу. В кінці березня – на початку квітня 1919 р. ліві неодноразово зустрічалися з С. Петлюрою, добиваючись демісії уряду С. Остапенка та призначення нового кабінету – Б. Мартоса. На нараді 30 березня вони заявили про те, що уряд повинен складатися виключно з представників лівих партій та наділятися надзвичайними повноваженнями. Директорія фактично залишалася б у тіні, а Рада Народних Міністрів, чи точніше проводи згаданих партій, отримували диктаторські права. Ця "нарада йшла по лінії кам'янецьких політичних принципів" [25.-Т. VII.-С.19], порушуючи конституцію та вступаючи в суперечку з об'єктивною логікою подій.

С. Петлюра передбачав негативні наслідки такого рішення, тому намагався переконати останніх у створенні коаліційного уряду, за участю правих партій. Він зазначав: "Без участі

самостійників-соціалістів порушується та консолідація українських сил, що утворилася під час протигетьманського повстання... неминуча гостра внутрішня боротьба, будемо мати нові змови ...” [3.-Т.І.-С.159].

Для лівих такі аргументи виявилися недостатніми. Вони добилися призначення нового кабінету виключно з представників двох партій УСДРП та УПСР. Очолив його український соціал-демократ Б. Мартос.

З перших днів свого існування новостворений уряд наразився на серйозну критику його сучасників. Є. Коновалець наголошував, що роль Б. Мартоса належить до найсумніших її сторінок, його він вважав найголовнішим винуватцем катастрофи державного будівництва та винуватцем переходу галичан до Денікіна [28.-С.130]. Подібну характеристику членам нового уряду дав П. Єрошевич. Він зазначав: “... в Сиротенка з Мартосом і їм подібним “державникам” того часу ще не вискочив був із голови дурман безкрайого соціалізму” [6.-С.65]. Комадувач УГА генерал М. Омелянович-Павленко назвав Виконуючого обов’язки Військового Міністра Г. Сиротенка найбільш невдалим з усіх міністрів [29.-С.174].

Для сучасників та пізніших дослідників проблеми залишались незрозумілим, чому організатори виступу та причетні до нього особи з уряду Б. Мартоса та Директорії не понесли покарання, а С. Петлюра, який ще недавно досить критично був налаштований до ініціаторів виступу в Кам’янці-Подільському, радикально змінив настрої? Адже замах на владу завжди кваліфікувався як державний злочин, а його ініціатори несли найсуворіші покарання, тим більше в умовах військового часу.

С. Литвин пояснював це тим, що, зневірившись в орієнтації на Антанту та розчарувавшись діяльністю уряду С. Остапенка, Головний Отаман розумів ситуацію й бачив силу, на яку можна спертися в інтересах держави. А такою силою, за його словами, на той час були саме українські соціал-демократи та українські соціал-революціонери, як партії, що об’єднували найбільшу частину української інтелектуальної еліти й мали реальний вплив на маси. Тезу про зростаючий вплив лівих партій автор обґрунтовував великою популярністю серед народних мас в Україні соціалістичних ідей та радянофільських настроїв [16.-С.245-248].

Частково ми вже торкалися цієї точки зору, вказуючи на її слабкі місця та недоліки. Рамки даної статті не дозволяють висвітлити її ґрунтовніше. Проте навіть побіжний аналіз основних параметрів українського села, дозволяє зробити висновок, що основні теоретичні положення згаданих партій не завжди знаходили сприятливий ґрунт серед селянства, яке складало більшість населення в Україні.

Один з ад’ютантів ставки С. Петлюри, ім’я якого не встановлено, у своїх “Спогадах про події в Україні в 1919 р.” писав, що з провалом кам’янецького виступу ліві партії згубили в народі весь свій вплив та значіння. В квітні місяці ці партії являли вже з себе жалюгідніші дрібненькі групи, складені на основі особистих відносин і особистих інтересів [10.-М/Ф.69012.-Арк.248].

Інший сучасник подій, військовий старшина Армії УНР В. Прохода також звернув увагу на це. Говорячи про українських есерів, він вказував на непереконливість тези про те, що українські есери виявляли настрої українських хліборобів і були селянською партією: “Вони лише хотіли бути нею, але їх політична платформа була подібна до російських соціал-революціонерів, з углядженням “общинних” форм господарювання, що в Україні не мало жодних підстав...”. Що ж стосується Українських соціал-демократів, на його думку, вони “не мали для своєї політичної чинності відповідної української бази, бо робітництво в Україні складалося переважно з денаціоналізованого та російського елементу” [30.-С.97].

Не останню роль у падінні авторитету зазначених партій навесні 1919 р. відіграла внутріпартійна боротьба в УСДРП та УПСР. Як відомо, соціал-демократи (незалежні) не поділяли лінії решти членів партії. Вони засуджували політику Директорії та уряду Б. Мартоса, а в липні цього ж року спробували підняти проти них повстання [10.-М/ф.69012.-Арк.253]. Що ж стосується українських соціал-революціонерів, то навесні 1919 р., за словами того ж автора, вони представляли собою “безліч всяких відтінків і відламків”. Частина вела переговори з більшовиками, інші, хоча й трималися офіційно Директорії, на практиці примушували її

проводити політику в інтересах своєї партії [10.-М/ф.69012.-Арк.253].

Що ж до особистих якостей Головного Отамана, сучасники та пізніші біографи С. Петлюри наголошували на його геніальності й талановитості, вказували на його щирю любов до України та готовність принести себе в жертву в ім'я її незалежного існування, надзвичайну популярність серед широкого загалу тощо. Поруч з загальноновизнаними оцінками, лунали й більш критичні зауваження, автори яких звертали увагу на такі якості Головного Отамана, які випускалися з поля зору унерівською історіографічною традицією. Враховуючи, що це тема окремого дослідження, вкажемо лише на деякі з них.

По-перше, на їх думку, останній, часто не виявляючи твердості та не маючи власної лінії, ставав заручником волі зазначених партій. Автор наведених вище “Спогадів” вказував, на те, що “Петлюра цими недобитками надзвичайно дорожив й вважав можливим далі керувати державою... Він мав прихильників лише серед цих груп і завше слухав лише їх голосу... Але все це фатально відбивалося на настроєві й стані війська. Наслідком такої вакханалії партійних орієнтацій та хитання Директорія стала губити ґрунт під ногами, навіть найтвердіші люди й давалися на провокації, або кидалися на одчайдушні плани порятунку української державності. Адже відомо, що на посаду командуючого армією підшукували кандидата з цивільних, а призначення М. Стасюка на посаду начальника постачання армії, було висунуте Головним Отаманом єдино з мотивів партійних” [10.-М/Ф 69012.-Арк.254].

По-друге, він робив невдалий підбір кадрів, в результаті чого його оточували нефахівці, авантюристи та інтригани. Свідки подій, які добре знали С. Петлюру, – Л. Лукасевич [31.-С.166], В. Прохода [32.-С.305], Ю. Тютюнник [33.-С.98] неодноразово вказували на його особисті прорахунки та помилки. Це були не поодинокі характеристики, що свідчили про існування поруч з усталеною історіографічною традицією, яка з надзвичайним пафосом і пієтетом згадувала С. Петлюру та його роль у боротьбі за державність 1917-1920 рр., цілком протилежної думки. Вона відрізнялася критичним ставленням до постаті Головного Отамана, розвінчувала міфи, створені навколо його імені, вказувала на допущені помилки і прорахунки, висвітлювала водночас менш привабливі сторони його діяльності.

Безперечно, що в умовах бездержавного існування України глорифікація її минулого залишалася потужним засобом національного виховання, натомість будь-яка критика національних героїв, що боролися за її визволення, сприймалася як посягання на саму державність. Проте, не слід забувати, що замовчування правди для молоді держави є куди більш шкідливе, ніж розвінчання міфів та об'єктивне висвітлення подій.

Результатом прорахунків у підборі кадрів та нефахового підходу до керування ситуацією на фронті навесні 1919 р. стало те, що Директорія втратила більшість української території. Невелика смуга Правобережної України, яка знаходилася під її контролем, за відсутності чіткої військово-політичної стратегії також опинилася під загрозою остаточної втрати. Внаслідок цього ситуація на фронті досягла критичного стану. Міністр військових справ, соціаліст-самостійник О. Шаповал 10 березня доповідав Директорії, що фактично українська армія не має командуючого фронтом. С. Петлюра, дає свої накази, А. Мельник, що був тоді начальником штабу Дієвої армії УНР свої, а генерал О. Греков з Одеси також свої. Він наполягав, щоб йому було передано командування фронтом [3.-С.124].

До всіх негараздів, що спіткали українську армію, долучилися стратегічні прорахунки командування. 11 квітня 1919 р. в Здолбуневі Головний Отаман скликав військову раду командирів фронтових груп Дієвої Армії та Начальної команди УГА, яка мала виробити невідкладні заходи для налагодження ситуації на фронті. Вона тривала з 2-ї години дня до 3-ї години ночі. Предметом обговорення стало питання про неможливість одночасного ведення бойових дій на два фронти – проти Польщі та Радянської Росії. Генерал М. Омелянович-Павленко запропонував ліквідацію Північного і Холмського фронтів. Частини названих фронтів мали непомітно відступити до Галичини для з'єднання з УГА. Це призвело до зіткнення радянської та польської армій. В. Оскілко, що брав участь у нараді, виступив з планом замирення з Польщею. Його план підтримав начальник генерального штабу Дієвої Армії генерал В. Сінклер, який, за словами генерал-хорунжого М. Капустянського, був

“досвідчений, здібний старшина, добрий знавець військової справи” [14.-С.45], начальник штабу генерал В. Агап'єв та інші. Частина присутніх схилилася до порозуміння з Радянською Росією. Попри всі зусилля, знайти конструктивне рішення учасникам наради не вдалося. Залишалася боротьба на два фронти, яка вичерпували останні сили та сіяла зневіру в її успіх.

У квітні 1919 р. за наказом О. Осецького без відповідних причин було звільнено командувача Північно-Західного фронту В. Оскілка, начальника штабу генерала Агап'єва й командира 17 піхотної дивізії А. Пузицького. Вони досить успішно боронили кордони України на Північному фронті [11.-Ф.1092.-Оп.2.-Спр.10.-Арк.63зв.].

Це були симптоми тяжкої хвороби, що вразила українське суспільство. Представники більшості поміркованих українських політичних кіл схилилися до необхідності кардинальної реформи влади. Так, самостійники-соціалісти, за словами їх лідера О. Андрієвського, “серйозно думали про зосередження влади в одних руках – диктатурі” [34.-С.2]. Спочатку на роль диктатора вони пропонували С. Петлюру, але незабаром його кандидатура відпала. Військова діяльність Головного Отамана наразилася на серйозну критику уряду С. Остапенка. Як зазначав В. Оскілко, “уряд постановив С. Петлюру як Головного Отамана цілковито усунути від військових справ, бо ні його політика в армії, ні тим більше організаційна система не відповідали самому поняттю армія” [35.-С.23]. Його функції мав перебрати отаман В. Оскілко. Замість Трудового Конгресу та Ради міністрів самостійники пропонували утворити військову Раду, яка мала б дорадчий голос. В квітні 1919 р. у ролі диктатора самостійники хотіли бачити Є. Петрушевича. Погляди самостійників поділяли представники інших правих українських партій. Січові Стрільці також підтримували ідею диктатури, але вважали що найдоцільніше встановити її у вигляді Триумвірату.

Реформа влади була об'єктивно необхідною, оскільки після відставки В. Винниченка, не маючи формально обраного голови, цей колегіальний орган (Директорія. – Т.Г.) “просто був спаралізований у дії...”. За словами Д. Донцова, першим кандидатом на його місце за розумом, освітою та авторитетом був О. Андрієвський, інші члени Директорії не визначалися ані здібностями, ані освітою, ані порядністю, окрім хіба Ф. Швеця. Але обставини винесли на поверхню С. Петлюру [10.-М/Ф.69012.-Арк.312].

Отже, кризовий стан в Україні навесні 1919 р. досягнув свого апогею. Невдоволення режимом Директорії в масах широкого українського загалу стало причиною наростання отаманщини, яка спрямовувала свої дії не лише проти більшовиків, а й самої Директорії. Вгамувати розбурхану стихійну масу остання виявилася не в змозі. Українські політики, опинившись через окупацію більшовиків віддаленими від Великої України, нав'язували цілком абстрактні, відірвані від життя проекти виходу з кризи, часто самі несвідомо штовхаючи в обійми більшовиків українських селян. Ситуація на фронтах також складалася не на користь української влади.

Через невизначеність зовнішньополітичної стратегії та допущені помилки і прорахунки в переговорному процесі з країнами Антанти, опинившись в кільці фронтів, УНР могла розраховувати лише на власні сили, а їх, враховуючи масштаби отаманії та малочисельність регулярної армії, було недостатньо. Військові старшини, вбачаючи серйозні стратегічні прорахунки командування, відмовлялося виконувати його розпорядження.

Партійні суперечки вилилися в серйозну конфронтацію сил, поховавши останні надії на спільну роботу. Фактично існувало дві Директорії, одна у складі С. Петлюри, А. Макаренка, Ф. Швеця, яка демонструвала поворот вліво, інша у складі О. Андрієвського та Є. Петрушевича орієнтувалася на помірковані праві партії. Вихід з такої ситуації останні вбачали у зміні влади.

29 квітня 1919 р., скориставшись присутністю в Рівному, де на той час знаходився уряд Б. Мартоса, військових частин, що перебували у розпорядженні Командувача Північної групи В. Оскілка, права опозиція здійснила невдалу спробу державного перевороту. Вони спробували усунути силою Директорію (мова йшла лише про ту її частину, куди входили С. Петлюра, А. Макаренко, Ф. Швець) та уряд від влади.

Уенерівська історіографія та сучасні вітчизняні дослідники оцінювали переворот як державну авантюру та зраду, типовий прояв отаманії. Не маючи можливості в рамках цієї статті

висвітлити сам переворот та його оцінки в літературі, зазначимо лише, що згаданий виступ цілком відрізнявся від того, що названі історики розуміли під отаманією: по-перше, він не носив стихійного характеру, а мав чіткий план та організацію; по-друге, ініціатори виступу мали чіткі державницькі орієнтири, в тому числі конструктивні заходи виведення країни з кризи, які неодноразово обговорювали з представниками Директорії, уряду, лідерами лівих соціалістичних партій під час державних і партійних нарад тощо. Це складна і багатогранна проблема, яка потребує ґрунтовного комплексного дослідження широкого масиву джерел, в тому числі ще не введених до наукового обігу.

Джерела та література

1. Винниченко В. Відродження нації. Історія української революції (mareць 1917 p. – грудень 1919 p.): У 3 ч. – К.; Відень, 1920. – Ч. III.
2. Мартос Б. Оскілко й Болбочан (Спогади). – Мюнхен, 1958.
3. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917-1921: У 3 ч. – Б.м., 1951. – Ч. I.
4. Ковалевський М. При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії. – Інсбрук, 1960.
5. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917-1920: В 4 т. – Нью-Йорк, 1969. – Т. IV.
6. Єрошевич П. З боротьби українського народу за свою незалежність // За державність. Матеріали до історії війська українського. – Варшава, 1938. – Зб. 8.
7. Млиновецький Р. Історія українського народу (Нариси з політичної історії). – Мюнхен, 1953.
8. Тимошевський В. З призабутих сторінок історії // Батьківщина. – Торонто. – 1986. – Ч. 7-8.
9. Андрієвський О. Наша демократія // Нація в поході. – Б.м., б.р. – Ч. 3-4.
10. Центральний державний історичний архів України (м. Львів).
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
12. Державний архів Львівської області.
13. Коновалець Є. Причинки до історії Української Революції. – Б.м, 1948.
14. Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році (Короткий воєнно-історичний огляд): У 3 ч. – Мюнхен, 1946. – Ч. I.
15. Феденко П. Ісаак Мазепа. – Лондон, 1954.
16. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. – К., 2001.
17. Очерки развития социально-классовой структуры УССР. – К., 1987.
18. Турченко Г.Ф. Соціальний потенціал українського державотворення напередодні першої світової війни // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2002. – Вип. XIV.
19. Михайлик О.В. Про деякі особливості взаємин радянської влади і українського селянства в революційний період (1917 – середина 20-х рр.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2001. – Вип. XIII.
20. Присяжнюк Ю. "Праця" як цінність у колективній психології українських селян посткріпосницької епохи (на матеріалах Наддніпрянської України // Україна модерна. – Львів, 2001.
21. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр.: У 2 т. – К., 2002. – Т. 2: Українська Гетьманська Держава 1918 року.
22. Витанович І. Аграрна політика українських урядів (1917-1920) // Український історик. – Нью-Йорк, Мюнхен. – 1967. – № 3-4 (15-16).
23. Кудлай І.А. Селянський повстанський рух в Україні. Рік 1919: до проблеми національно-політичної орієнтації (історіографічний нарис) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія "Історія. Економіка. Філософія". – К., 2001. – Вип. V.
24. Ereignisse in der Ukraine 1914-1922, deren Bedeutung und historische Hintergrunde. – Philadelphia, 1969. – Bd. 4.
25. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР: В 7 т. – Скрантон, 1962-1966. – Т. 2.
26. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920): В 4 ч. – Мюнхен, 1969. – Ч. IV.
27. Васковский Р. Урядова криза в УНР у лютому-квітні 1919 p. // Збірник наукових праць молодих вчених. – Дніпропетровськ, 1999.
28. Коновалець Є. Зі споминів // Воля (Відень). – 1921. – Ч. 35.
29. Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма. На Україні. 1919. – К., 2002.
30. Прохода В. Уваги до праці Матвія Стахова: Україна в добі Директорії УНР // Український історик. – Нью-Йорк, Мюнхен, 1967. – № 1-2 (13-14).
31. Лукасевич Л. Роздуми на схилку життя. – Нью-Йорк, 1982.
32. Прохода В. Записки непокірливого: У 2 кн. – Торонто, 1969. – Кн. 1.
33. Коваль Р. Повернення отаманів Гайдамацького краю. – К., 2001.
34. Спомини Атаназія Андрієвського // Січ (Чикаго). – 1925. – 15 грудня.
35. Оскілко В. Між двома світами. Наклад Управи УНП (самостійників-соціалістів). – 1924.

SUMMARY

The article touches upon the causes of the revolt of the right parties in town Rivne on April 29, 1919. Special attention is paid to the military and political situation in Ukrainian People's Republic of the time, which was conditioned by the climax of governmental crisis and collisions between the Ukrainian right and left parties.

Т.В. Винарчук

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНЦІВ ТА ІНШИХ НАРОДІВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ (1917-1920 рр.)

Безперечним та очевидним є те, що деякі міжнародні події істотно впливають на політичні та соціально-економічні процеси усіх країн. Історія неодноразово доводила, що в боротьбі за право утворення суверенної держави особливо велику роль відігравали зовнішні фактори. На початку ХХ ст. активізація державотворчих процесів поневолених народів Центрально-Східної Європи в ході Першої світової війни привела до розпаду існуючих великих держав та появи нових, а значить – порушення встановленої рівноваги сил в Європі. Визвольна боротьба поневолених народів тоді вийшла за межі існування у національно-політичних програмах і вимогах у площину реальних дій лише на хвилі Першої світової війни, яка загострила національні проблеми в Європі та не лише їх.

Майже всі сучасні дослідники новітньої історії згодні, що у визвольній боротьбі українців та інших народів Центрально-Східної Європи в 1917-1920 рр. зовнішньополітичні фактори мали великий вплив на результати відновлення державності. Цьому питанню присвячено чимало статей [1.-С.41-57; 2.-С.13-32] та монографій [3; 4]. Серед українських істориків домінує оцінка зовнішньополітичних умов як несприятливих для утвердження відновленої державності українців. Така оцінка є дещо перебільшеною та поверховою, так само як твердження про сприятливі зовнішні обставини державотворення інших народів Центрально-Східної Європи.

Незважаючи на розширення досліджень вітчизняної історії протягом останнього десятиріччя, процес концептуального переосмислення національного історичного досвіду та звільнення історичної науки від численних стереотипів йде досить повільно. До сталих стереотипів можна впевнено віднести і тезу про несприятливі зовнішньополітичні умови українського державотворення. Причому підставою такої характеристики для багатьох дослідників стало те, що центральні держави на початку ХХ ст. не поспішали визнавати суверенітет України.

Автор даної статті пропонує зробити спробу відійти від зазначених традицій, використавши компаративний підхід історичного дослідження. Вважаємо, що огляд ролі зовнішньополітичних факторів у державотворенні українців у контексті національно-визвольних процесів центрально-східноєвропейського регіону дозволить отримати нові та цікаві результати, зробить певний внесок у процес переосмислення вітчизняної історії.

У сучасній вітчизняній історіографії вже є спроби оглянути роль зовнішніх факторів в українському державотворенні в контексті визвольних процесів народів Центрально-Східної Європи. Так, наприклад, вітчизняні науковці В. Головченко та В. Шамраєва у статті “Проблема визначення зовнішньополітичної орієнтації Української Народної Республіки під час перебування на чолі Директорії Володимира Винниченка” ставлять собі й читачам наступне запитання: “Та чи дійсно зовнішньополітичні об’єктивні фактори завжди виявлялися такими вже й непоборними?” [5.-С.26]. Автори пояснюють свої сумніви щодо непоборності міжнародних несприятливих факторів прикладом польського державотворення того ж часу, яке знаходилося в подібних до українських зовнішньополітичних умовах.

Лідери визвольної боротьби поневолених народів Центрально-Східної Європи ще до початку процесу організації відродження держав усвідомили, що без підтримки інших країн